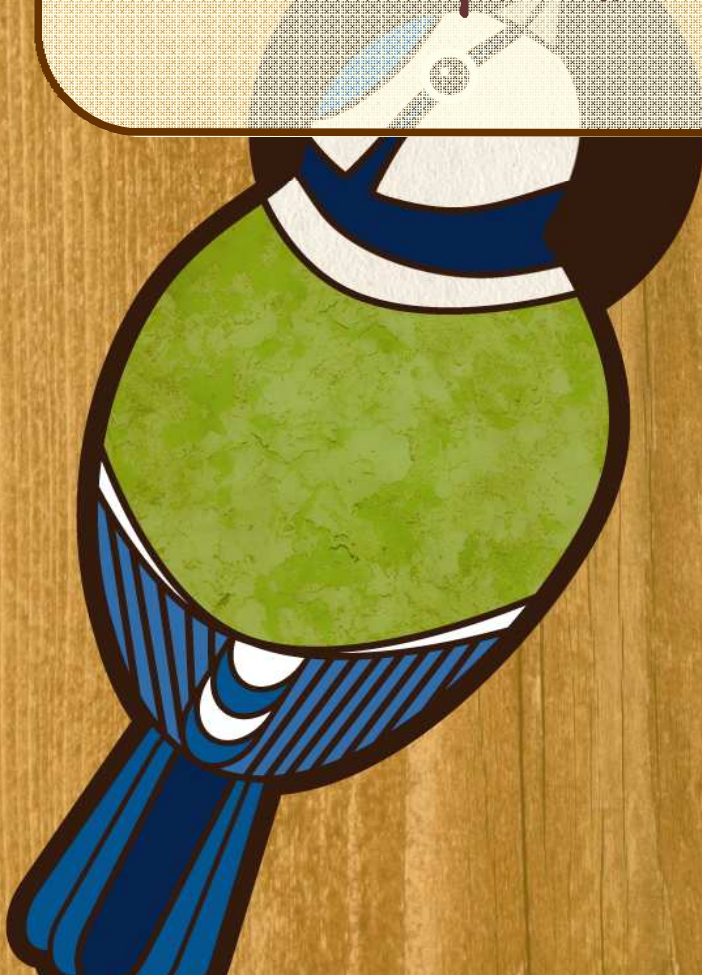

Ki lakik az odúban?
Oszlopkirakó

Az oktatási segédanyagot
a Patkós Stúdió fejlesztette.

www.patkosstudio.hu

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Svájci
Hozzájárulás

Nemzeti
Egységügyi Hivatal

Ez az oktatási segédanyag az "Égigérő tanterem" című, SH/4/10 regisztrációs számú projekt keretében, a Svájci Hozzájárulási Program támogatásával valósult meg.

Ki lakik az odúban?

Oszlopkirakó

„ÉGIGÉRŐ TANTEREM”

Mesterséges kékcinege-odú

A kék cinege a szécinege után a második leggyakoribb, harkályok odúiban fészket építő cinegefajunk. Alkalmazkodóképességének, emberkövető magatartásának is köszönhetően nem veszélyeztetett faj. Évente kétszer is költethet, az alkalmanként 6–13 fiókát mindkét szülő gondozza. Tavasztól őszig rovarokat fogyaszt, a kertek gyümölcsfáit is megszabadítja a kártevőktől. A téli etetőkön fő tápláléka a napraforgó, a cinkegolyó és az alma. Több hasonló viselkedésű madárfajhoz hasonlóan a kék cinegék védelmében is széles körben alkalmazott eszközök a mesterséges fészkekodúk. A következőkben ezekkel ismerkedünk meg közelebbről.

Mik azok a mesterséges madárodúk?

A harkályok odúinak, a fák korhadt üregeinek, a sziklafalak és partoldalak hasadékaiknak számos madáralbérelője van. Az odúköltő, de saját odút készíteni nem tudó fajok költéséhez nem csak idősebb, kellően vastag fákra, de harkályokra is szükség van. Ott, ahol ezek hiányoznak – például az új építésű lakóparkokban, fiatal ültetvényekben –, deszkából készült, a tartósság érdekében festéssel vagy lenolajjal kezelt mesterséges odúkat alkalmazhatunk. Fontos, hogy ezeket nemcsak kedvezőtlen adottságú területeken használhatjuk. Idős faállományú parkokba, erdőkbe, mezővédő erdősávokba telepszerűen kihelyezve növelni lehet a területen élő odúköltők fajösszetételét és egyedszámát, ami a rovarkártevők elleni biológiai védekezést is segíti.

A mesterséges odúk típusai

Odúköltő madaraink testmérete a verébnél kisebb barátcinegétől a kék galambon át a tyúkméretű uráli bagolyig terjed, ezért a különböző mérettartományba tartozó fajok számára többféle odútípust kell használnunk. Ezeket nagybetűvel jelöljük, és közös jellemzőjük, hogy az ellenőrizhetőség és takaríthatóság érdekében nyitható tetővel rendelkeznek. A harkályodúkat utánzó klasszikus, fenyődeszkából készült mesterséges odúk bejárati nyílása kerek, az egyes típusok elsősorban a röpnílás átmérője és a belméret tekintetében különböznek.

Ezek közül az „A” odú a legkisebb, a kék, barát-, fenyves- és búbos cinege számára kínál megfelelő költőhelyet. A szűk bejárónyílás miatt az „A” odúkba a verebek nem tudnak beköltözni – ezért gyakran „verébmentes” jelzővel szerepel –, de napjainkban a verebek európai állománycsökkenése miatt ez a kiegészítő tulajdonsága egyre kevésbé időszerű.

Bár a messze leggyakrabban használt „B” típusú odú 34 mm átmérőjű röpnílása alig több mint fél centivel nagyobb az „A” odúénál (28 mm), ez a kis különbség sokkal több faj befogadására teszi alkalmassá. Amellett, hogy ebbe az előző odútípusban költő kistestű cinegefajok is beleköltözhetnek (általános jelenség, hogy a madarak a számukra optimálisnak tartottnál nagyobb típusokban is költenek), ez az odú a szén-cinege, a házi és mezei veréb, a nyaktekercs, a csuszka, az örvös és kormos légykapó védelmi eszköze. A veréblakótelep is „B” típusú odú, de kihasználva, hogy a verebek szeretnek telepesen költeni, ez egyszerre három család számára kínál fészkelőhelyet, és a hagyományostól eltérően nem a teteje, hanem az előlapja nyitható. Természetesen a veréblakótelep-odúban sem csak házi és mezei verebek, de más fajok, például cinegék is költhetnek.

A klasszikus mesterséges odúk közül a „D” típus létezik a legtöbb változatban, ebben az eszközcsoporthoz – attól füg-

gően, hogy a bejárata milyen nagy – a veréb méretű madaraktól a macskabagolyig számos faj költ. Az alapváltozat a seregélyeké, de gyakran beköltöznek a „B” odú fajai is. A fokozottan védett odúfészkelők védelme szempontjából a szalakótaodú a legjelentősebb, ebből napjainkban már több ezret helyeztek ki országszerte. Egyetlen vonuló bagolyfajunk, a füleskuvik és a trópusi színekben pompázó, szablyaszerűen hajlott tücsökvadász csőrrel rendelkező búbosbanka is „D” odúban költ. A legnagyobb, a 140–180 mm átmérőjű bejárati nyílású „D” odú változat a kék galambé és a macskabagolyé. A kerek röpnylású odúkat drótfül segítségével fák, nagyobb bokrok ágaira akasztva helyezzük ki, de rögzíthetjük a fa törzsére és akár falra is.

A szikla- és partfalak hasadékaiban, gyökerek között, fa- és kőrakásokban költő énekesek, mint a házi és kerti rozsdafarkú, a barázdabillegető, a vörösbecg, az ökörszem és a hantmadár nem odúlakók, ezért számukra nem megfelelőek a szűk, kerek bejárátú mesterséges fészkelőhelyek. Ezeknek a fajoknak harmadában-felében nyitott előoldalú „C” típusú odúra van szükségük.

Kihelyezés

Fontos, hogy a röpnylás lehetőleg a déli égtáj felé nézzen (ez a költőládákra is igaz), mert az esőt hozó hidegfrontok általában északi irányból érkeznek. Az „A”, „B” és „D” odúk költőfajai számára többnyire elegendő a 2–3 m közötti kihelyezési magasság. Néhány faj (kék galamb, macskabagoly) jobban kedveli az 5–8 m közötti magasságot. A „C” odúkat lehetőleg esőtől védett helyekre: az eresz alá, az ablak és erkélybeugró felső sarkába; emeletes házakon akár 10–15 méter magasra a lapostetők felépítményére és akár fatörzsekre is érdemes kihelyezni. Egy egyszerű fogással megduplázhathatjuk a „C” odúk fészkelőhely-kínálatát, ha ezeket nem közvetlenül a tető síkja alá, hanem attól 20–25 centiméterrel lejjebb szereljük a falra. Ezzel a megoldással nemcsak az odúban, de annak tetején is fészket építhetnek a madarak, akár az olyan nem odúköltők is, mint a fekete rigó vagy a szürke légykapó. Ott, ahol nincsenek macskák, a „C” odúkat más módon is alkalmazhatjuk: 0,5–1 m magasra ágak, iszalag, fára és falra felfutó kúszónövények (vadszőlő, borostyán) sűrűjébe, kő- és farakásokba építve, kihelyezve a vörösbegy, az ökörszem és akár a hantmadár számára is megfelelő költőhelyet jelenthet.

Az odútelepítések legfontosabb időszaka az ősz, mert az ekkor kirakott eszközöket az itthon maradó fajok télen előszeretettel használják akár csoportos éjszakázásra, ami kemény fagyok idején jelentősen segíti a túlélésüket. Természetesen tavasszal és nyáron is rakhatunk ki odúkat. A madarak többnyire ezeket is gyorsan megtalálják és akár napokon belül megindulhat a költés.

Ellenőrzés, takarítás

Az odúkat költési időszakban (április-július) érdemes havonta akár többször is ellenőrizni, és a fiókák odúelhagyását követően a régi, ellapult, ürüléktől szennyeződött fészekanyagot kidobni. Tél végén is tarthatunk egy odúellenőrzést az éjszakázó madarak felhalmozódott ürülékének kiöntése érdekében. A „C” odúkat a kerek röpnylásúakhoz hasonlóan érdemes ellenőrizni és az elhasználódott fészekanyagot eltávolítva kitakarítani. Mivel ennek a költőhelynek felében, harmadában nyitott az eleje, ahol takarításkor be tudunk nyúlni, a „C” odúk tetejének nem kell nyithatónak lennie.

Ügyeljünk a fullánkosokra!

A mesterséges odúknak nem csak madár és emlős lakói lehetnek. Helyenként gyakori, hogy a gerincesek helyett méh- és lódarazscsaládok költöznek ezekbe. Különösen az utóbbi faj esetében lehet veszélyes az állatok tömeges csípése, ezért mielőtt felmásznanánk az odúkhöz vagy leakasztanánk ezeket, győződjünk meg arról, hogy a röpnyláson nem méhek vagy darazsak járnak-e ki-be!

További információ:

www.mme.hu

> Napi madárvédelem > Madárvédelmi eszközök

Segédanyag-ismertető

A „Ki lakik az odúban?” oszlopkirakó egy mesterséges odúba beköltöző kékcinege-pár életébe nyújt betekintést az óvodás és kisiskolás korosztály számára is érdekes, játékos formában. Az oszlopkirakó egyénileg és csoportosan is használható.

A játékhoz tartozó, a fajt és életmódját, valamint a mesterséges odúkat bemutató leírásokat a gyerekekkel együtt játszó felnőttek és olvasni már tudó idősebb testvérek fel is olvashatják a kisebbeknek, a pedagógusok pedig óravázlatok kidolgozásához is használhatják. A tájékoztató füzet oktatási segédanyagként történő alkalmazását segíti, hogy az oldalán található lyukak segítségével – a többi játék hasonló tájékoztatójával együtt – gyűrűs mappába fűzhető.

Így játszunk!

Az oszloplemeket addig forgassuk, hogy mind a négy oldalon összeillő képet kapjunk a kék cinege költési viselkedésének különböző állomásairól. A gyerekek a hallottak alapján – szükség szerint a pedagógus vagy a szülő segítségével – értelmezzék, elemezzék az egyes fázisokon látottakat.

Figyelem!

6 éven aluliak a kirukót csak felnőtt felügyelete mellett használhatják!

1. kép

A fészkelőhely kiválasztása

A kék cinege költése a megfelelő, más madarak által még el nem foglalt odú kiválasztásával történik. Mivel a faj együtt él a nagyobb és erősebb széncinegével, gyakran már nem talál szabad fészkelőhelyet. Ezért jelent számára nagy segítséget a szűk röpnylású „A” típusú mesterséges odú, melybe a széncinege nem fér bele.

2. kép

Tojásrakás és kotlás

A cinegepár az odúfoglalást követően elkezd építeni a mohából álló, szőrrel bélelt csészéjű fészket. A munka 5-7 napig tart, ez alatt a fészek vastagsága a 10 cm-t is elérheti, a tojó ebben alakítja ki a szőrrel bélelt fészekcsészét. A mély fészekre azért van szükség, mert a kistestű kotló madár alatt az akár 14-15 tojás csak több rétegben egymásra helyezve fér el.

3. kép *Fiókanevelés*

A tojó az utolsó tojások lerakásakor kezdi csak meg a kotlást, ezért a fiókák mintegy 14 nap elteltével, viszonylag egy időben, egy-két nap alatt, csupaszon kelnek ki. A szülők rögtön az első kikelését követően elkezdi hordani a főleg puha hernyókból álló táplálékot, melyek mérete a fiókák növekedésével párhuzamosan nő.

4. kép *Kirepülés*

A fiatalok három hét elteltével érik el a röpképességet, de ragadozók zavarása vagy az odú sérülése esetén már 8-10 naposan is elhagyhatják az odút. Mivel repülni még nem tudnak, a környező fák és bokrok ágai között bujkálnak és hívják magukhoz az etető szülőket, melyek akár két hétig is utógondozzák a fiókákat. Ezt követően a párok egy része újabb költésbe kezd.

